

Anàlisi Text: **Glòria Farrés**

Z bigniew Herbert (Lvov, 1924 - Varsòvia, 1998) és un dels poetes polonesos més importants del segle XX, al costat de Tadeusz Różewicz i dels premis Nobel Czesław Miłosz i Wisława Szymborska. La seva producció no es va limitar a poemes cèlebres com ara *El senyor Cogito* (1974) i *Informe des de la ciutat assetjada* (1983) i a algunes obres dramàtiques com *La cova dels filòsofs* (1956), sinó que amb una polifacètica formació en economia, dret, belles arts i filosofia va dedicar nombrosos assajos a l'art europeu.

Un bàrbar al jardí, del 1962, publicat aquest octubre passat a Labreu Edicions, n'és un. Es presenta com un relat de viatges en el qual el poeta és el bàrbar que, al final dels anys 50, marxa del món eslau a la recerca de les seves arrels culturals en el bressol de l'Europa mediterrània occidental. De la mà de la seva escriptura acurada, se'ns convida a fer un recorregut per alguns llocs de la geografia europea on s'ha esdevingut algun tipus d'epifania cultural: les pintures rupestres de les coves de Lascaux, els temples grecs del sud d'Itàlia, la ciutat provençal d'Arle, la Siena medieval, les construccions de les catedrals gòtiques i l'obra de Piero della Francesca, entre d'altres. Trepitem aquests llocs amb ell, contemplem els colors canviants que provoca la llum al llarg del dia sobre els temples de Paestum, ens apropem a l'esforç físic dels picapedrers medievals, assistim al patiment que la Inquisició infligí als càtars o descobrim l'espai geomètric de la pintura de Piero della Francesca.

Diari i assaig històric

Ara bé, *Un bàrbar al jardí* no pretén ser només un diari d'impressions que, com el mateix Herbert explica en el pròleg, només condueix a una lletania d'adjectius i exaltacions estètiques, sinó que, tot reconeixent prèviament que no és un especialista, el text és ple de referències a diferents interpretacions (Kirchner, Berenson, Focillon, etcètera) sobre iconografia, tèc-

niques pictòriques, tècniques constructives i conflictes històrics. De fet, dels deu capítols de què consta el llibre, dos no són pròpiament impressions d'un viatge, sinó assajos històrics dedicats als albigesos i a la defensa dels templers, respectivament.

Això fa que en conjunt el text es presenti com una estranya conjunció entre aproximació personal i intent d'aproximació acadèmica de manera que, a mesura que ens hi endinsem, ens adonem que no es tracta tant d'un recorregut físic o històric com d'un recorregut anímic, perquè tots aquests llocs el poeta els ha fet seus, els ha estudiat i els ha estimat abans d'haver-los vist, i d'això en surt una barreja molt particular. El resultat és un assaig heterogeni sobre uns fets i unes obres que representen per a la sensibilitat del poeta polonès una dreuera que va al cor de la història de la cultura mediterrània occidental i ens l'actualitza.

La crònica que fa d'aquests llocs, doncs, més enllà de celebrar l'art que hi troba, té la intenció d'enllaçar l'experiència

El poeta polonès Herbert narra un viatge a Itàlia

de la visita amb les arrels històriques dels espais que narra. D'una banda, tenim la descripció detallada del lloc i, de l'altra, paral·lelament, una immersió en el passat que fonamenta i exampla la vivesa d'aquest present. Amb aquest tipus d'aproximació aconseguim establir un vincle amb aquella humanitat antiga de la qual encara hi ha rastres palpables, i ens la destil·la en el present amb una prosa acurada i plena de detalls.

Herbert, amb una sòlida formació humanista, se sent a prop d'aquest jardí cultural que, en alguns aspectes, resta opac a la visió i, per això, amb insistència i allargant –potser en alguns casos excessivament– els capítols, mostra l'empremta que ha deixat el món grec, romà i medieval en ells. Això fa que la mirada del poeta tant es fixi en un detall concret, per exemple, en uns rosers –“Ara, davant del temple d'Hera, les roses a les quals Virgili cantava (*bifer rosaria Paesti*) respiren una olor embriagadora”–, com al·ludeixi a un sentiment general vers els homes de l'Antiguitat,

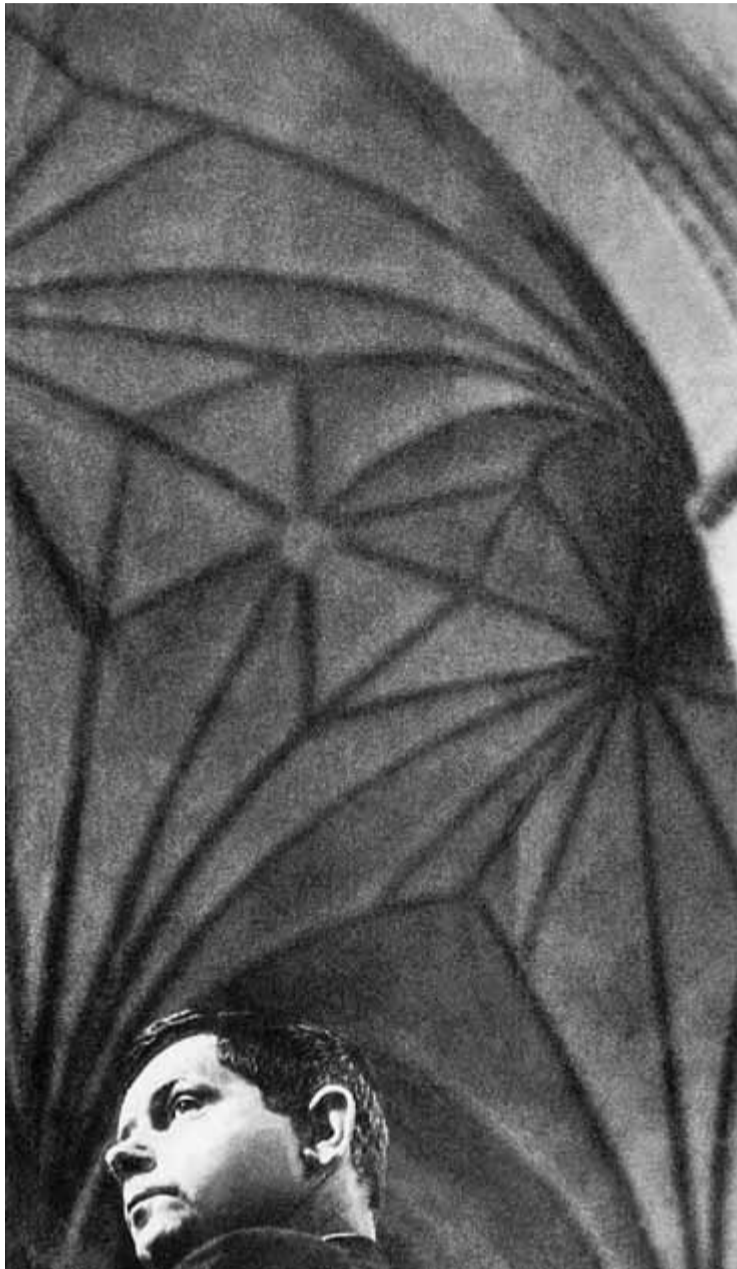
quan, per exemple, marxant de les coves de Lascaux, remarca: “Mai no m'havia sentit tan vigorosament refermat en una certa tranquil·litzadora: sóc un ciutadà del món, hereu no només dels grecs i els romans, sinó pràcticament de l'eternitat”.

A la recerca de Van Gogh

Però de vegades no vol anar tan lluny en el passat. Quan es troba a Arle, comença a cercar algun vilatà que hagués conegut Van Gogh –pensem que Herbert viatja a la darrereria dels 50–. Finalment, troba un ancià que recorda que, de petit, veia passar davant de casa aquell home que tenia els cabells de color de pastanaga. Quan el polonès li pregunta obertament com era Vincent van Gogh, l'ancià ens en dona una imatge colpidora: “Com si se'l pogués conèixer! Vivia sol com un gos. La gent li tenia por. Els joves li tiraven pedres”. Després, el poeta ens recorda que els habitants d'Arle escrigueren una sol·licitud a les autoritats oficials perquè el tanquessin en un hospital per a dements.

UN VIATGE A LES PALPENTES

Zbigniew Herbert encenen una cigarreta; Wislawa Szymborska i, a sota, Czeslaw Milosz; Herbert, altre cop, en una imatge cedida pel consolat de Polònia a Barcelona

Ara bé, el pes d'aquest lirisme queda compensat per una ironia sorneguera sempre còmpli- ce amb el lector. Quan ens explica, per exemple, el descobri- ment accidental dels temples de Paestum, comenta: "Al seu inter- ior hi havia una multitud de de- votes alzines". Aquesta ironia és present al llarg de tot el text, i sovint es va esmolant quan tracta qüestions polítiques amb les quals pot establir paral·lelismes amb les tragèdies del seu temps. Així, ens pot dir: "Amb encert, algun dels historiadors d'aquest període opina que el fet que Flo- rència oficialment estigués del costat dels güelfs provocà que Siena es declarés oficialment gi- bel·lina. Però aquesta és només una diferenciació de caràcter escolar. En realitat, els noms dels partits foren tan enganyo- sos durant l'Edat Mitjana com ho són avui dia". O, especial- ment, en el llarg capítol dedicat a una imaginària defensa dels templers davant un tribunal, quan va mostrant com, a poc a poc però impecablement, es va portant a terme el procés per eliminar el moviment politico- religiós dels templers, es fa evi- dent el coneixement de les acti- tuds dictatorials: "El progrés de la civilització, senyors del Tribu- nal, consisteix entre d'altres co- ses a substituir les simples eines que aixafaven els cranis per ve- rinoses paraules que posseeixen la qualitat de paralytzar psicolò- gicament l'enemic. Expressions com les següents exemplifiquen el que diem: *pervertidor de ments, bruixa o heretge*". L'ac- titud noble dels templers en pre- ferir la mort abans que la sub- missió coincideix amb aquell idealisme heroic que el poeta po- lonès mostrà tota la seva vida.

Traducció i notes al peu

Cal celebrar la iniciativa de La- breu Edicions de publicar aquest text i agrair la traducció a Manu- el Bellmunt. La seva introducció i les seves notes a peu de pàgina són molt pertinents. Si bé el text presenta algunes errades lin- güístiques—probablement a cau- sa de les limitacions amb què treballen algunes editorials pe- tites al nostre país—, això no fa minvar el gran plaer que suposa llegir aquest assaig que és tot un clàssic a Polònia.*

En els capítols que Herbert dedica a Itàlia (Paestum, Orvie- to i Siena), *Un bàrbar al jardí* re- corda vagament les *Cartes d'Ità- lia* (1955) de Josep Pla. Per bé que Pla no revesteix el seu text amb tot l'aparat de citacions i anàlisis de Herbert, trobem una mateixa impressió en la manera de viure el viatge i en la profusió de detalls a l'hora de descriure les obres d'art. A més, Herbert s'entreté com Pla a explicar-nos el dia a dia dels habitants dels llocs que visita: "El tren dels diu- menges arriba buit a Paestum", i s'adreça a la gent dels pobles amb la mateixa cordialitat i interès, acceptant resignadament els costums dels llocs i les incle- mències del viatge: "El fastigós costum de tancar les esglésies al migdia obliga a idear un laboriós pla per tal d'aprofitar el temps: queda llavors l'opció de fer una migdiada a l'ombra, lliurar-se al desenfrenament de la pasta o ar- rossegar els peus per la ciutat sense cap destí".

En general, els capítols són heterogenis i desiguals en nom- bre de pàgines. Els temes trac-

tats es desgranen en temes més petits i en graus d'importància diversos. La curiositat i el fervor de Herbert per aspectes singu- lars de la història de l'art sembla irrefrenable i, en aquest sentit, el text sorprèn perquè, més en- llà del rigor acadèmic amb què pugui explicar-nos-els, ens en- dinsa en temàtiques molt parti- culars com ara els salaris i els rols dels arquitectes medievals, els costos i els finançament de les catedrals gòtiques, la vida de santa Caterina de Siena, el re- naixement provençal liderat per Frederic Mistral i la teoria dels jardins del segle XVIII, entre molts d'altres.

El que en conjunt resulta més interessant d'*Un bàrbar al jardí* és que Zbigniew Herbert, encara que en aquests moments faci d'assagista, no pot abandonar completament la seva condició de poeta, i això comporta que les seves aproximacions a l'art o a la història siguin molt delicades i fetes amb una prosa elegant. La seva capacitat expressiva és en determinats moments d'un gran lirisme, especialment quan trac-

L'autor descriu un món ple d'art, de llum i d'història

ta temes de pintura. No és debades que té un assaig dedicat ex- clusivament a la pintura holande- sa: *Naturalesa morta amb brida* (1991). A *Un bàrbar al jardí* dedica tot un capítol a l'obra de Piero della Francesca. Ens descriu amb detall el desenvolupament iconogràfic del tema *La llegenda de la Santa Creu* pintat a la cape- lla Bacci de l'església de Sant Francesc, a Arezzo. Aquests frescos, a la dècada dels 50, es troba- ven en unes condicions molt de- teriorades—des de l'any 2000 una acurada restauració permet con- temprar-ne plenament el valor ar- tístic—i, malgrat la foscor de la ca- pella, Herbert ens descriu amb entusiasme el món transparent i impregnat de llum de les parets i resumeix amb subtilesa els as- pectes essencials de l'obra del pintor: "Els herois estoics de la seva narració apareixen concen- trats i impassibles, les immòbils fulles dels arbres, el color de la primera albada terrestre (aquest moment no assenyalat mai per cap rellotge), confereixen una ir- reductibilitat ontològica a les cre- acions de Piero".